

Hodnocení: 30 bodů – docela dobře napsané, hlavně ze začátku (jen ojediněle se mi zdálo, že propadáte hantýrce těžko srozumitelné ostatním); a také věcně celkem správně, bez vážných nedorozumění – snad bych jen méně zdůrazňoval sítě (samotné), a víc vztah mezi „síťováním“ a „purifikací“ (jsou místa, kde si toho všímáte, ale také často píšete tak, jako by to hlavní z Latoura spočívalo v tom, že poukázal na sítě a hybridy – to je vlastně nejčastější nedorozumění ohledně jeho práce); a líbilo by se mi, kdybyste systematické konfrontaci těch tří prací věnovala ještě trochu více pozornosti (než ojedinělé zmínky v průběhu textu a poslední odstavec)

Lada Železná

30.11.2012

Seminární práce do předmětu Věda, technologie politika

Vědní studia v pojetí Bruno Latoura: Symetrický přístup v sociálních a přírodních vědách

V textu nazvaném *Science in Action* (1987) Latour ustanovuje pravidla a principy, kterými by se podle jeho názoru měla zabývat disciplína, která bývá označována jako „věda, technologie, společnost“ (science, technology and society). Latour v tomto textu otevírá téma, které se týká síťového pojetí vědy. Zastává přitom názor, že věda by měla být zkoumána v procesu její tvorby. Tento úkol znamená otevírání "černých skříněk" uzavřených vědeckých kontroverzí. Účelem by tedy nemělo být zkoumání již hotových finálních produktů vědy, ale procesu jejich výroby. Zkoumání tohoto procesu začíná Latour u textů, které jsou užívány k podpoře vědeckých argumentů. Snaží se odpovědět na otázku, "co se stane, když ostatní věří nebo nevěří tvrzení, které někdo vyslovil." (Latour 1987: 21) Odpovědi na tuto otázku se Latour dostává ke klíčovému tématu kolektivního charakteru vědy. Konstrukce faktů je kolektivním procesem, protože osud určitého tvrzení leží v rukou mnoha jiných lidí, kteří nestojí za jeho vznikem. Aby bylo určité tvrzení věrohodné, je třeba ho provázat s odkazy na jiná tvrzení či texty. Zároveň toto tvrzení musí být převzato a citováno v budoucnosti.

Latour následně rozšiřuje myšlenku kolektivního charakteru vědy tím, že přechází od vědeckých textů do laboratoře. Laboratoře umožňují vizuálně zobrazit tvrzení užívaná v textech, k čemuž je třeba mnoho dalších spojenců například v podobě zařízení, nástrojů, lidí či zvířat. Zapojeny tedy musí být symetricky lidské i nelidské zdroje. Lidské zdroje nemusí poskytovat pouze vědci, ale i další lidé, kteří pracují na konstrukci faktů, tedy ti pracující vně laboratoří. Latour používá pojem technoscience pro popis všech elementů svázaných s náplní vědy. Pro její studium "musíme zahrnout všechny lidi a všechny prvky, které byly rekrutovány nebo rekrutují, bez ohledu na to, jak se zprvu jeví neznámými a neočekávanými." (ibid.: 162) Z těchto poznatků Latour odvozuje síťový charakter technoscience, za kterým stojí translační model vědy. Rozlišením

translačního a difuzního modelu se Latour dostává ke klíčové myšlence, že nelze oddělovat vědu a společnost. Difuzní model vyjadřuje přesvědčení, že fakta existují nezávisle na lidech a zjevují se pouze díky několika málo vědcům. Společnost je v tomto modelu reprezentována jako oddělená od přírody a má pouze podobu dílčích skupin, které prosazují či brání určitému faktu. Translační model naopak zahrnuje jednání celé řady jedinců a je symetrický vůči lidským i nelidským zdrojům. Nestaví tak tedy výrazný předěl mezi společností a přírodou. To dále přináší rozbití předpokladu, že existuje určitá znalost zakořeněná ve společnosti a znalost, která je na společnosti nezávislá. Rozdíl je však pouze v měřítku, které odlišuje tvrdá a měkká fakta cyklem akumulace, který je pro vědu typický.

K tématu rozdělování vědy a politiky, či přírody a kultury jako dvou samostatných domén se Latour vrací v eseji *We have never been modern* (1993). Jeho východiskem je představa sítě a translací, jakožto předmět zájmu studia STS, tak jak byl ustanoven v předcházejícím textu. Klade si otázku, proč práce zabývající se sítěmi zůstávají nepochopené a bývají mylně zařazovány jako čistě vědecké, politické či diskurzivní. Za tímto nepochopením Latour spatřuje zkreslený sebeobraz, které o sobě mají představitelé modernity. Musíme se tedy podle něj přesunout „od limitovaného problému - proč zůstávají sítě nepostiženy a proč jsou vědecké studie ignorovány - k širšímu a klasičtějšímu problému: co znamená být moderní?“ (Latour 1993: 8)

Podle Latoura se sebeobraz moderních formuje především na základě důsledného oddělování procesu purifikace a hybridizace. Snaha oddělovat přírodu a společnost jsou projevem purifikace, jejímž cílem je vytvořit dvě zcela odlišné sféry. Na jedné straně stojí sféra nelidských jsoucn v podobě přírody, která nebyla vytvořena lidmi. Na straně druhé stojí sféra lidí, kteří utváří společnost. Období označované jako moderní však zároveň produkuje velké množství hybridů. Modernita je tedy typická jak procesy purifikace, tak procesy hybridizace, přičemž však přiznává pouze první z nich. Podle Latoura jsme tedy ve skutečnosti nikdy moderní nebyli, protože předpoklady moderní ústavy nebyly a nemohly být naplněny.

Sebeklam moderních, že příroda stojí za společností jako nezávisle existující fakt, jenž je pouze odkrýván vědou, má zřejmý vztah s předchozími Latourovými poznatky o procesu vědy v textu *Science in Action*. Je reprezentován v difuzním modelu. Tento model je vyjádřením asymetrického přístupu k objektu a subjektu, přírodě a společnosti. Latour i v eseji o modernitě požaduje symetričtější přístup k realitě. Při zkoumání hybridů bychom neměli usilovat o purifikaci, ale o zahrnutí všech prvků, které se podílejí na jejich vzniku.

Latour směřuje svoje argumenty k myšlence, že vhodným nástrojem se může stát porovnávací antropologie. Ta by se měla zaměřit na tzv. kolektivy, které představují spojení přírody a kultury. Podle Latoura se antropologie už dávno vyrovnala s otázkou, jak se zabývat hybridní realitou. „V pracích produkovaných antropology za hranicemi nenajdete jediný znak, který není zároveň reálný,

sociální a narativní.“ (ibid.: 7) Využití antropologie však bylo dosud omezeno předpokladem, že existuje významný předěl mezi moderním a pre-moderním. Jakmile tento předpoklad opustíme a uvědomíme si, že jsme ve skutečnosti nikdy moderní nebyli, bude možné aplikovat antropologii nejen na ostatní, ale i naše vlastní prostředí. Pro zkoumání jednotlivých kolektivů by měl být uplatněn princip symetrie, který nastavuje výchozí rovnost. Latour si je však vědom i úskalí tohoto principu a zdůrazňuje, že se jednotlivé kolektivy mezi sebou také odlišují. Představitelé modernity rekrutováním jistého typu nelidských jsoucn vynalezli dlouhé sítě. Jednotlivé kolektivy se tedy neodlišují na pólech modernity-premodernity či racionality-iracionality, ale pouze v podobě sítí, které budují. Latour zde znovu rozvíjí myšlenky z textu *Science in Action*. Neexistují dva samostatné póly přírody a společnosti, na kterých se vše odehrává. Podle Latoura se „vše odehrává ve středu, vše prochází mezi dvěma, vše se děje prostřednictvím mediací, translací a sítí...“ (ibid.: 37) Latour přiznává významnou sílu různým mezičládkům, které stojí mezi přírodou a společností. Tyto mezičlánky „se stávají zprostředkovali, tedy aktéry schopnými přeložit, co přenášejí, znovu to definovat, přesunout a také zradit.“ (ibid.: 81)

Latour tedy v eseji o modernitě dále rozšiřuje představu sítí do oblasti srovnání kolektivů. Symetrická antropologie musí překročit „Great Divide“ mezi lidmi západu a zbytkem světa. „My (západní lidé) nerozlišujeme mezi přírodou a společností více než je oni (zbytek světa) překrývají.“ (ibid.: 103) Premoderní jsou v mnoha ohledech stejní jako ti, kteří sami sebe označují za moderní, a dichotomie mezi moderním a premoderním může být opuštěna.

Také v textu *Když věci vrací úder* (2002) se Latour dotýká jisté asymetrie, které se podle jeho názoru dopouští sociální vědci ve snaze o objektivitu. „Aby dosáhli objektivitu podle svých představ, pokoušejí se sociální vědci hledat případy, ve kterých mají jejich lidské subjekty, co nejmenší sklon k ovlivňování výsledků.“ (ibid.: 11) V přírodních vědách vědci nechávají objekty svého bádání namítat proti tomu, co je o nich tvrzeno. Sociologové podle Latoura podléhají přesvědčení, že sociální aktéři vědí příliš málo o sociální realitě, v níž žijí a podléhají falešným a zkresleným představám. Aby sociální vědci dosáhli vyšší objektivitu, měli by zvolit opačný přístup než dosud a zdůrazňovat ty situace, „ve kterých subjekty jejich studia získávají co největší schopnost namítat proti tomu, co se o nich tvrdí, vzpoutat se protokolu a klást svoje vlastní otázky svým vlastním způsobem...“ (ibid.: 12) Zároveň je důležité zahrnutí ne-lidských aktérů, kteří se podílí na tvorbě sociálního. Latour se tím obrací k myšlence kvaziobjektů, kterou podrobně rozebral v eseji o modernitě. Všeprostopující hybridita je pro něj argumentem k neoddělování subjektu a objektu, lidských a nelidských aktérů i sociálních a přírodních věd. Sociální vědci se do značné míry chovají podobně jako modernisté, kteří prosazují oddělení vědy a společnosti. Praxe STS se tedy nesnaží sociálně vysvětlit přírodní vědy, jak jí bývá přisuzováno. Společností nelze vysvětlovat, společnost musí být vysvětlena. „A jestli má být objasněna, pak nevyhnutelně skrze

přítomnost mnoha dalších malých věcí, které nejsou sociální od přírody, ale spíš v tom smyslu, že jsou nějak navzájem asociovány, sdruženy.“ (ibid.: 9)

Všechny tři zmíněné Latourov texty tedy stojí na podobných základech. Vychází ze snahy vymezit předmět zájmu STS, ale zároveň rozvíjí myšlenku symetrického přístupu, který by měl být uplatňován nejen ve vědeckotechnických studiích, ale v přírodních i sociálních vědách obecně. Tyto myšlenky jsou založeny na představě sítí, které spojují celou řadu lidských i ne-lidských prvků. Pro Latoura je zároveň stěžejní nemožnost oddělení přírodních a sociálních elementů. Jeho cíl je shrnut v článku *Když věci vrací úder*, kde představuje implikace svých poznatků pro vědu obecně. Zde svoje předchozí myšlenky shrnuje pod marnou a zbytečnou snahu oddělovat primární (pevné a odolné) a sekundární (neurčité, kolektivní, rozmanité) kvality věcí, neboli kvazi-objektů. „Co mohou sociální, ale i přírodní vědy dělat, je reprezentovat lidem tyto věci se všemi souvislostmi a v celé jejich neurčitosti.“ (ibid.: 16) Znamená to tedy nejen rozšiřovat v sociálních vědách oblast toho, co bylo dosud považováno za sociální, ale také rozšiřovat v přírodních vědách to, co bylo dosud považováno za přírodní a vědecké.

Literatura

LATOUR, Bruno (1987): *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Milton Keynes: Open University Press. 274 s.

LATOUR, Bruno (1993): *We have never been modern*. Translated by Catherine Porter. Cambridge: Harvard University Press. 157 s.

LATOUR, Bruno (2002): *Když věci vracejí úder: Co mohou sociálním vědám přinést "vědní studia"*. *Biograf* (29): 3-20.